

Бачити, чути, жити...

У 1992 р. Генеральна Асамблея ООН оголосила 3 грудня Міжнародним днем інвалідів. Мета, заради якої цей день був проголошений, — дотримання прав людини і активніша участь інвалідів у житті суспільства. Проведення Міжнародного дня інвалідів спрямоване на привернення уваги світової спільноти до проблем людей з особливими потребами, захист їхньої гідності, прав та благополуччя, а також переваг, які отримує суспільство від участі інвалідів у політичному, соціальному, економічному і культурному житті. У нашій державі відзначення цього дня встановлене в 1993 р. Указом Президента. У 2005 р. був ухвалений закон «Про реабілітацію інвалідів в Україні», яким визначені основні принципи створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для функціонування системи підтримки фізичного, психічного і соціального благополуччя неповносправних

ЗАМІСТЬ ТИСЯЧІ СЛІВ

Арт-терапія (лат. *ars* — мистецтво, грец. *therapeia* — лікування) — сучасний метод соціальної адаптації, особливо важливий для людей з інвалідністю, які, як правило, з незалежних від них причин є соціально дезадаптованими. Інвалідам, затиснутим у чотирьох стінах кімнати, вкрай не вистачає спілкування. Проте лікування мистецтвом не лише зцілює, але й інтегрує їх у суспільство. Арт-терапія переважно використовує засоби невербального спілкування. Це дуже важливо для тих, кому складно висловити свої думки словами.

Термін «арт-терапія» з'явився ще в 40-х роках ХХ ст. Його запропонував британський лікар і художник Адріан Хілл, який як арт-педагог працював з хворими на туберкульоз у спеціалізованих шпиталях і лічницях. Він вперше звернув увагу на той факт, що заняття творчістю допомагає хворим легше і швидше одужувати. При цьому вони краще почуваються психологічно, оскільки на якийсь час відволікаються від своїх проблем і переживань.

Становлення арт-терапевтичного напрямку в Європі датується 60–80-ми роками минулого століття. Якраз тоді створювалися перші професійні об'єднання у цій галузі, накопичувався навчальний досвід. В Україні арт-терапія розглядають не як окремий напрямок діяльності, а як додаткову спеціалізацію психіатрів і психотерапевтів. Її методи використовують у своїй роботі вчителі, вихователі, психологи і музейні працівники.

Зокрема, психологи переконані, що під час сеансів арт-терапії пацієнти отримують важливе послання від власної підсвідомості. Ця методика належить до найдавніших і природних форм корекції емоційних станів. Важливо, що будь-яка людина навіть самотійно, без допомоги фахівця, може займатися арт-терапією, що допомагає розслабитися і зняти напруження. Арт-терапія ґрунтується на вірі у творчу основу особистості. Вона не ставить собі за мету зробити пацієнта художником або актором, а передовсім спрямована на вирішення психологічних проблем.

Цей метод лікування не має жодних протипоказань і обмежень. Його застосовують майже у всіх напрямках психотерапії, в педагогіці, соціальній роботі і навіть бізнесі.

— Учасники арт-терапевтичних проектів мають різні проблеми, — зазначає Олександр Фільц, головний лікар Львівської обласної психіатричної лікарні, завідувач кафедри психіатрії ЛНМУ ім. Данила Галицького, — але всіх єднає бажання знайти своє місце

Олександр Фільц

Богдан Литвин

у нинішньому складному житті. Більше того, дуже часто йдеться не стільки про лікування, скільки про вирішення серйозних екзистенційних питань, для розв'язання яких суспільство пропонує мало-ефективні засоби. Поради «Не звертай уваги», «Не переймайся», «Не перебільшуй», «Візьми себе в руки» потребують набагато менше часу та зусиль, аніж справжнє розуміння почуттів, котрі неможливо ігнорувати, оскільки вони ранять насправді. Натомість терапія мистецьким самовираженням — арт-терапія — це спроба серйозно поставитись до себе та знайти творчий шлях до гармонії. Мистецтво дає кожному шанс гармонізувати свої стосунки із світом.

ЖИВОПИС ДЛЯ ВУХ

У багатьох країнах музеї беруть активну участь у реабілітації та соціальній адаптації людей з особливими потребами. До прикладу, один з найбільших художніх музеїв світу Лувр відомий своїм проектом «Музей без правил» та доторковою скульптурною галереєю, створеною спеціально для слабозорих відвідувачів.

В Америці до арт-терапії підходить особливо ретельні, адже підтримуються спеціальним законом про інвалідів. З людьми, що мають обмежені фізичні можливості, комунікують як співробітники музею, так і відповідно підготовлені волонтери. Скажімо, в нью-йоркському музеї Метрополітен діє спеціальна просвітницька бібліотека, яка поширює серед вчительської спільноти педагогічні програми

музею, і тактильний фонд з неекспозиційних предметів, на основі якого проводять заняття для незрячих. У музеї сучасного мистецтва Нью-Йорка для незрячих і слабозорих проводяться екскурсії, під час яких відвідувачам дозволяють «досліджувати» скульптури в спеціальних рукавичках, як і в музеях Смітсонівського інституту. Нерідко з цими музеями співпрацюють державні і громадські організації, які захищають права вразливих верств населення.

З 1999 р. у Гельсінкі за підтримки національного фонду культури і міністерства освіти Фінляндії діє проект Федерації інвалідів по зору «Картини для вух». У його рамках музеї проводять екскурсії, адаптовані для незрячих дорослих і дітей. Відвідувачам видають невеличкі магнітофони із записом тексту екскурсії і керівництвом для орієнтування у приміщеннях музею. Для незрячих інвалідів виготовляються рельєфні малюнки, де зображені картини чи експонати, які не можна чіпати руками.

У 2000 р. у Муніципальному музеї італійського міста Беллузо вперше у світі відкрили зал для сліпих, де незрячі відвідувачі можуть на дотик ознайомитися з тривимірними репродукціями відомих полотен, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій.

Музей природничої історії у Відні у 2004 р. вперше провів екскурсійний день для сліпих. Понад п'ятдесят екскурсантів змогли помацати величезний сталагміт з вапнякової печери, скам'янілі останки динозаврів, слонів і давніх риб. Цю практику радо підхопив Віденський воєнно-історичний музей, незрячі гості якого «досліджували» зброю, шаблі та ордени.

Роботи фіналістів першого у Британії конкурсу творів мистецтва, які можуть сприймати незрячі люди, були представлені у Лондоні в 2005 р. на виставці «Почуття і чуттєвість». В експозиції — картини, написані акриловою фарбою на алюмінії, олійний живопис, плетені вироби, скульптури з бронзи і дерева. Усі вони супроводжувалися звуковим описом і підписами шрифтом Брайля.

А в берлінському музеї Йоганна Августа Цойне з 2007 р. діє постійна експозиція предметів, які можна відчувати на дотик, присвячена історії і проблематиці сліпоті.

Як бачимо, світова практика свідчить, що життя людей з обмеженими фізичними можливостями можна зробити повноцінним.

МУЗЕЙ БЕЗ БАР'ЄРІВ

Такі, як усі. Втілити це бажання у реальне життя вирішили допомогти дітям-інвалідам і львівські музейники. Віднедавна у Львівському музеї історії релігії проводять екскурсії для незрячих, нечуючих та дітей з вадами розумового розвитку.

— Така ідея виникла після поїздки до Польщі в Музей народо-вого міста Стальова Воля, де львівські науковці проходили торік стажування, — розповідає Богдан Литвин, історик, старший науковий співробітник Львівського музею історії релігії.

У Польщі за підтримки Євросоюзу діє міжнародна програма «Музей без бар'єрів». Вона містить три блоки, зокрема, щодо роботи з незрячими і слабозорими, нечуючими і слабочуючими, а також дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку. Власне, з усіма трьома напрямками ми мали нагоду детально ознайомитися і перейняти кращий досвід.

Відтак, у музеї історії релігії ми вже провели кілька адаптованих екскурсій для дітей з особливими потребами, які навчаються у спеціалізованих львівських школах-інтернатах. Цей проект спрямований на інтеграцію неповносправних дітей в соціальний та арт-простір Львова.

Інтерактивна зустріч з дітьми, які мають вади слуху, відбувалася у два етапи — теоретичний і практичний. Спершу для них провели ознайомчу екскурсію музеєм. Розповідь екскурсовода супроводжувалася сурдоперекладом їхнього викладача. А потім нечуючих і слабочуючих дітей навчали малювати ікони на склі. До слова, це заняття відвідали наші польські колеги, які приїхали подивитися, як ми застосовуємо в роботі набуті у них знання.

У музеї представлено експонати різних груп зберігання — кераміка, тканини, ікони, скульптура, живопис, стародруки. Тож особливістю екскурсії для незрячих дітей було те, що їм дозволяли торкатися деяких елементів експозиції. Ми дібрали предмети так, щоб учні змогли отримати максимальні тактильні відчуття там, де це було можливо — відчувати вагу кам'яної сокири, розмір камінців, за допомогою яких первісні люди перетирали зерно на борошно, торкнутися Тори, ікони на дереві, одягу священика, чаші для причастя. Візит до музею для обмежених у вільному пересуванні неповносправних дітей сам собою став справжньою подією, а те, що вони змогли відчувати на дотик речі, до яких заборонено торкатися всім, окрім працівників музею, викликало неабияке задоволення.

— Не можу сказати, що це був абсолютно новий досвід, — зазначає Богдан Литвин, — адже раніше ми також проводили екскурсії для осіб з особливими потребами. Особисто мені найбільше запам'яталася робота з дітьми із синдромом Дауна. Виявилось, що вони набагато адекватніші від деяких фізично і розумово здорових школярів, яких заганяють до музеїв силою і яких ніщо, окрім розваг, не цікавить. Працювати із «сонячними» дітками мені було напрочуд легко й цікаво.

Водночас пригадується зимова екскурсія містом Жовква, що поблизу Львова, яку мене попросили провести для дорослих представників львівського товариства сліпих УТОС. Учасники поїздки змогли обмацати давні решітки на вікнах, огорожі, інші архітектурні деталі. А також поїздка до Крехівського монастиря, де ми навіть побували у скельній печері. Найважливішим для мене було зуміти змалювати словами і донести до незрячих і людей зі слабким зором інформацію про те, що знаходилося довкола. А їм — сприйняти її і спробувати відтворити у своїй уяві. Сподіваюся, разом нам це вдалося.

Підготувала Лариса Дедишина